

Володимир Лис

**СТОЛІТТЯ
ЯКОВА**

Харків
«Фоліо»
2023

Частина перша
ПРИБЛУДА. ВЕСІЛЛЯ

1

«Який же я старий, — думає Яків. — Який старий, Боже мій!»
Він щойно захитався біля порога своєї хати. Щоб не впасти, вхопився за одвірок. Світ кудись поплив.

Не здивувався — так бувало вже не раз.

Дивина в іншому — він раніше ставився до цього якось інакше. Простіше. Начеб не помічав. Удавав, що не помічає. Заточився, то й заточився. Старий, от і все. А тут щось кольнуло наче, різонуло, в серці чи коло серця. От іще. Він отак упаде, серце спиниться, не одразу і знайдуть. Али тоді йому буде байдуже — знайдуть чи не, а тепер — не байдуже.

«Доки живий», — думає Яків.

Авжеж, доки живий. Треба йти. Йти? Куди? І раптом розуміє — треба йти, виглядати поштарку. Може ж, принесе-таки звістку. Від тої дівчини, тої окаянної дівчинки, Оленки, Альона, казала вона.

2

Кіт, приблуда, чий ти? Яків дивиться на kota — старого, облізлого, шерсть місцями позлипалася. Кіт дивиться на нього і жалібно нявкає.

«Як і я, старий», — думає Яків. Ци й кіт?

Від того начеб затишніше.

— Киць, киць, киць...

Кіт підходить і треться об ногу. До голови Якову проситься якась згадка. Про kota. Про kota-вуркота. Вуркотиська.

«На kota-вуркота, ой, напала дрімота, ти, дитинко, тоже спи, тилько ліжка не кропи...» — так, здається, співала мати. Ні, не йому, того він не пам'ятає, авжеж не пам'ятає. Сестричці Ольці ци Йванові.

«Нема їх, нікого нема, — думає Яків. — Їден я остався. Олька є, али дочка. А чого я остався? Бо так вгодно Богові. А чого вгодно?.. Ет, старий, про що думаєш? Про що думаєш, старий...»

І тут до його голови приходить інша думка — він живе того, що мусить дїждатися письма од тої дївчини, дївки окаянної, що забула про нього. Чужої дївки. А могла б написати, коли приїздити не хоч. Могла б. Звісно, він так не мав учинити, як вчинив. Але того не вернеш. Не розкрутиш назад день чи рік, як те колесо.

Колесо тоже назад не побїжить.

Кіт вуркоче, Яків присідає і гладить старого котяру. Десь із села вже з півроку, як приходить, лопає все, що дає: і бульбу, і хліб, ну про ковбаску, як принесе з куперації, то й казати не треба. А то й лущиння з бульби взявся гризти. А може, зуби точив? Та де в такого старого зуби? Ци, може, в котів є до старости? Бач, стільки на світі прожив, старий шкарбун, а ни знає.

Нагнулися нагнувся, погладити погладив, котисько задоволений, авжеж, а підвестися як? Йо-йо, хіба на руку спертися?

І все ж він підводиться, в боку стріляє, аж в очах темніє, али на диво швидко проходить.

Кіт швендяє за ним до хати. Якщо сьогодні прийде Олька, то й молока принесе. Він давно вже не п'є молока, бо ж одне розстройство од того, швидкий нападає, та то Олька так вимовляє, а він каже по-їхньому, загоренськи — шмидкий. Не, не Олька, а Тарас по-новітньому каже.

І село для нього не Загоряни, а Загорени. Тарасові діти з його вимови сміються. Ну й нехай, він по-їхньому казати ни буде.

Яків заходить до хати. А де ж кіт? Озирається. Кіт спинився за порогом. Дивиться. Хвостом ворушить. Вагається. Чого б то? Не хоче йти? Та ж не боїться.

— Йди, бо не впущу, — каже Яків.

3

Поштарка Ніна ступає на подвір'я під вечір. Яків бачить, як вона йде моріжком, чогось оминає стежку. За нею волочиться чужий кіт. Одвертається од вікна, за стіл поспішно зновика сідає. Ніна заходить до хати, каже:

— Доброго дня. Ви живі, діду Якове?

Яків повертає голову, відривається од стола, на якому кришив махорку (дивно, як збереглася до весни), і відказує:

— Доброго здоровля. Чом би мені не жити? Ци ти хотіла, щоб я вмер, не получивши письма? Давай...

— Але я... Діду Якове...

— То ти знов не принесла? То нащо заходила? Щобисьь...

Яків хоче сказати «переконатися, що я ще живий?», але за кашлюється. Кашляє довго й натужно.

— Ви-те, що ж, зновика курити почали? — підозріло питає Ніна.

— Не дам, — каже Яків і заступає стола з нарізаною махоркою.

— Що не дасте?

— Махорку забрати.

— Ну, ви як мале, діду... Геть би мала дитина...

— Мала — не мала, али я кинув курити...

— Тоді нащо махорку кришите?

— Щобись ти спитала... Що, бакун має пропадати?

Ось така у них розмова. Насправді Яків радий, що Ніна зайшла, не обминула хати. Бо ж письма нема. Зновика нима.

«І вже не буде», — раптом думає Яків.

Пальці його рук холодіють. Падає на землю ніж. Добре, хоч ногу минає.

— Що з вами, діду? Сьдьте, сьдьте.

Ніна метушиться. Приносить води. Заглядає у вічі. Чудна жінка. Він може ще і її пережити. Його смерть сидить у тому письмі. На денці, самісінькому денці конверта, маленька і зіщулена, як зернина, що закотилася у щілину і втратила надію колись прорости. Бо письма (листа, напевне б сказало те кляте дівчисько) не буде. Його не пишуть. А як пише, то не відправить. А може, якась дурна баба на пошті викинула в кошик. Атож, почитала — нащо дідові письмо.

— Вам ліпше? То я вже піду?

— Мені й не було погано, — каже Яків. — Ти того... Забери махорку.

— Нащо? В мене Тимко не курить.

— Комусь віддаси. Ти ж до всіх хат заходиш.

— Тепер не до всіх, — Ніна зітхає. — Тепер газет мало підписують.

Ніна йде і вже в дверях озирається. Стоїть, чогось чекає. Зітхає.

— Ольку вашу бачила. З півгодини тому.

— То тебе Олька просила зайти? — здогадується Яків.

І полотніє. Але гнів з голови витісняє якась тепла хвиля. Котиться й котиться під черепом, от уже й зашуміла, щось зашелестіло, Господи, що ж то таке, ще справді беркицьнетесь чого доброго... Як той сніп упаде, тилько ціпа до нього не буде.

— Ви б помирилися з дочкою, діду, — чує він крізь те нарастаюче шелестіння.

— А ми й не сварилися... Вона ж мені молока приносить... І сала... І хліба...

Губи його мертвіють. Враз, раптово. Дивиться Яків на поштарку і розуміє: знає, як приходить дочка. Ставить банку з молоком, сумку з продуктами за порогом, бо ж заходити Ольці до хати заказано.

«Я помирюся, — думає Яків. — Як Ольга сама, першою переступить поріг».

Ніну він проводить. На подвір'ї згадує, що не дав махорки. Скільки ж то літ, як він уже не смалить? Певно, з десять. Та бакун садить. Чи не останній в селі. І мак вперто сіє, хоч до пироги з маком байдужий. Участковий уже й грозитися перестав, що оштрафує або й у буцегарню запроторить.

Али якби не мак, то тая Ольга сюди, на його город, і не зайшла б.

4

Тоді ще у нього був пес. На відміну від kota, прибудиська, його чи не його kota, пес мав ім'я і звався Тузиком. Яків називав свого старого псисяка Тузом. Туз уже тоді був тож старим і облізлим, а що його ніколи не купали, то із білого зробився брудно-сірим. Пес загавкав, тихо і хрипло, як завше гавкав в останні літа свого псячого життя. Яків мусив поглянути, що ж сталося. Прибудився хто до його господи чи кіт на тиньок заскочив?

На дереві коло хати, старій яблуні, сидів кіт. Чужий чорний котисько. Блимав злим оком на пса, що голову задер і хрипко надривається.

— Хай собі сидить, — сказав Яків до Туза.

А потім — до хати вертатися не хотілося — він пішов на город і в кінці його, коло самого рова, побачив довгасту барвисту пляму. Тією плямою й була Оленка, Оляна, Ольона, Альона. Але тоді він ще не знав, як її звати. Тільки як наблизився, то побачив, що невисоке, худе, як трясця, дівча трощить його мак. Рве геть зелені маківки і кидає в цилофановий пакет. Трощить і рве, холера б тебе взяла.

Коли воно побачило господаря — Туз біг поруч і загавкав, — то закричало:

— Не підходи, дед, буду стрелять.

Стріляти? Яків тоді спинився. А дівчина-пляма виставила руку-патичок і закричала, ніби й закричала, а швидше зашипіла:

— Не підходи, стрельну. Відіш, у мене пістолет.

Він уже збагнув — тая, наркоманка, бачив уже таких, навідувалися до його маку. Тільки ті — двоє балбесів, коли їх угледів, торгуватися почали, щоб продав, а ця, бач, лякає.

Коли ж вона зрозуміла, що не злякає — пальнула з того уявного револьвера, репетнула: подалі, дед, — раптом схопила одну, другу уцілілу незрілу маківку, рвонула і, як було, стала собі до рота пхати. Давилася і пхала.

Яків схопив її за руку. Худюща, схожа на синій патичок, рука ледь не тріснула. Дівчина рвонулася, али раптом почала осідати. Очі її закотилися. Вона забилася в конвульсіях. Мовби падуча...

— Дед... ти сволоч... уміра... дед...

Яків не знав, що робити. Спробував підвести, але не зміг. І таке трясця не міг подужати звести.

— Уході, дед... Уході, забі... забірай свою... свой вонючий мак...

Вона хрипіла і билася об землю. А потім враз стихла. Яків не знав, що робити: кликати міліцію, бігти (де там бігти, дибати) по фершалку? Ци й дохтурку? Покликати сусідів? Чи лишити

це лихе потороччя — хай здихає, як не тепер, то в четвер, все їдно не жилець на цьому світі. І жити йому не тра'.

Тузик перестав гавкати, обнюхував тіло, на якому задерлося легке платтячко, оголюючи худі, землисто-жовті ноги. Яків глянув на обличчя, що мало теж нагадувало людське, прошептав: «Господи» — й відвернувся. Бридко було, нудота підкотила.

Він усе ж пішов до хліва, щоб узяти візка для гною. Невідомо, чого вирішив так. Здається, подумав, що поки когось покличе, то буде пізно. Бо поки дійде до фершалки... А сусіди, напевне, не побіжать тую наркоманку рятувати. Хоч до хати завезе... Ци на вулицю вивезе... А там хтось же її побачить...

Перед тим, як іти, торкнувся тіла. Дівчина-потороччя дихала. Ледь-ледь, али дихала. А тоді сапнула.

— Я зара, — пробурмотів Яків.

Він ішов до хліва довго, а вертався ще довше. Візок штовхав поперед себе і той візок чогось був особливо важким. Ніби віз на ньому двопудову гирю — таку колись легко підіймав.

Але дівчини на місці вже не було. Сиділа по другий бік рова, розривала маківки і розсипала мак довкола себе. А тоді заглядала всередину, наче шукала чогось. Коли побачила Якова, засміялася, хрипко, не по-міськи, а тоді поманила тонюсіньким пальчиком:

— Дед... Ході, дед, покайфуєм...

5

Плюнув та й пішов до хати.

Шкода було маку — хтось таки напик би з нього пирогів, та й на кутю Ольці згодився б. Шкода було маку, а потороччє — не.

А ввечері пес загавкав, хоч по-старечому й натужно, проте наполегливо. Вийшов зрештою у сїни і почув шкряботіння об

двері. За дверима, на землі, щось ворушилося у темряві й сипіло. Мовби незнана твар.

— Дед... Спасі мене, дед...

Він і порятував. Яюсь з горем пополам затяг те дурне поторочче до хати, понатужився, зрештою змусив і її с'як-так на ноги звестися і, понатужившись, як коло доброї колоди, на ліжку втарагунив.

Дівчина вовтузилася, хрипіла, а потім наче ожила й заметалася по ліжкові.

— Дед, черві лазят... Почему у тебя так много червей? І таких больших... О, да твоя голова оторвалась... І моя тоже... Смотри, как летают... Хватай, а то улетят... Дед, хватай...

Чого вона тільки не верзла і в яких страшних муках не корчилася, ця дівка. Кілько разів забивалася у судомах, з перекошеним лицем і піною в роті. Здавалося, от-от гинеться.

Яків не знав, що роботи. Бігти по фершалку? Ще чого доброго, доки ходитиме, ця заблуда рознесе геть усе в хаті ци й саму хату підпалить... Вигнати? Тоді геть пропаде...

Зрештою незвана гостя замовкла, й на довгі хвилини Якову здалося, що замовкла навіки. Коли ж розплющила очі, здригнулася кілька разів, тоді сказала щось тихо-тихо, він аж нахилився над ліжком, щоб почути:

— Дед, сделай же что-то... Не уколеш — помру...

— А ти не... То я дохтурку покличу...

— Не бойся, ізбу не сожгу, — наче почула його думки.

Приведена ним того-таки вечора дохтурка Вікторія глянула на тільце, що здригалося у напівсні в судомних конвульсіях, взяла за руку, підняла рукав, подивилася на геть сколотий синьо-чорний цурпалок:

— Ломка, Якове Платоновичу... Боюся, що на останній стадії...

— Останній стадії?

Зміст

СТОЛІТТЯ ЯКОВА

<i>Частина перша. Приблуда. Весілля</i>	7
<i>Частина друга. Червоний кінь</i>	63
<i>Частина третя. Мир і війна</i>	113
<i>Частина четверта. Дожити до ста</i>	175